
MİMARLIKTA “İNSAN-ÖZNE” ÖLÇÜTÜNDEN SAPMA; TİCARİLEŞEN İNSAN ve MEKÂN

Bedrettin KESGİN*

ÖZET

Mimarlık, insan mutluluğuna adanan uğraşı ifade eder. Mimarlıkta, nesne-özne ilişkisinden hareketle mekânı insan mutluluğu için düzenleme hedefi vardır. Bunun için mimarlık olanı tanımaya çalışırken, olması gereken üzerinde de kafa yormayı içererek, nesnenin nasıllığı ile beraber neden ve niçinliğini de sorgular. Mimarlık, hem insanla-nesne arasında hem de geçmişle-gelecek arasında köprü kurar. Mimari bir obje kültürel yönü olan, bir tarihselliğe sahip olan, sosyolojik ifadesinin yanında bireysel değeri içeren, belli amaçlar gözetilerek yapılmış estetik, ekonomik ve pragmatik bir boyuta sahip, teknoloji ile yakından ilgili fizik nesnesidir (Şafak; 2002, 24). Böyle içerimleri ifade eden mimari objenin, son dönemlerdeki algısı ve mekana yansımaları da çağın hâkim eğilim ve ideolojisinden varestesizdir.

Bu çalışmada daha çok geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan mimarlığın son dönemlere ait algılanmasını ve yansımalarını inceleyeceğiz. İçinde yaşadığımız çağın çalışmanın kolaylıkları ve zorlukları içinde barındıran süreç olması yanında bu sürecin iç içe –modernizm/postmodernizm-yaşanan süreci ifade

---

* Dr., Marmara Üniversitesi.

etmesinin yarattığı zorluklar da vardır. Çünkü modern ve sonrası dönemi tek kalıba sığdırmak ve bu dönemin çerçevesini belirlemek çok kolay bir uğraş değildir. Ayrıca içinde yaşadığımız zamanı barındırması dolayısıyla gözlemlediğimiz, hissettiğimiz ve iletişim içerisinde olduğumuz durumları kapsamı açısından da bu süreç “öznelliği” içinde barındırır.

Çalışmada modern mimari ve onun kültürel izdüşümü kavramsallaştırılmaya çalışılacak, özellikle sanayi sonrası gelinen noktadan hareketle kentteki toplumsal ilişkilerin, sanayileşmenin ve modern düşüncenin mimariye etkisi “çağın hâkim düşünce tarzı” bağlamında ifade edilecektir. Ayrıca modern süreçte sosyal ve kültürel yaşamın mimariye ve insan davranışlarına etkisine de değinilecektir. Mimarlığın statik bir durum yerine dinamik bir süreci ifade ettiği gerçeğinden hareket edilerek çağın akımlarından/yönelimlerinden etkilendiği ön kabulünden yola çıkılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehir, İnsan, Mekân, Modern Mimari, Tüketim Mimarisi

SANAYİLEŞME MİMARİSİ; DEĞİŞEN İHTİYAÇLAR VE MEKÂNIN ŞEKİLLENMESİNDE MODERN MİMARİ

*M*imari gösterge, yeni kültürel duyarlılıkların biçimlenmesi açısından hayati bir pota olan karmaşık kent yaşamının göstergelerinden ve dışa vurumlarından biridir. Kent kendisini mimari anlayışın tezahürü ile gösterir. Bir kentin neye benzediğine, mekânların nasıl örgütlendiğine ve şekillendiğine bağlı olarak, kent ve mimarlık ilişkisi ile bu ilişkinin yansıması olan kent mekânı bizi birçok gerçekliğe götürür. Birçok uygulamanın mekânı olarak kent- hem algı olarak hem de uygulama açılarından- mekâna yansıyan göstergeleri yorumlama cihetiyle büyük bir zenginliğe sahiptir. Ayrıca kent, toplumsal pratiğe ilişkin düşünme, değerlendirme yapma ve bunlara erişme açısından maddi zemin de hazırlar (Harvey; 1999, 85). Bunun için mekânın şekillenmesinden hareketle mimariyi ve kente yansıyan zihniyeti yorumlamak mümkün olabilmektedir. Bu algı ve zihniyeti ortaya çıkarmak için kentin zengin yansımalarından ve uygulamalarından yararlanılabilir.

Kent mekânı eski tarihlerden günümüze kadar büyük zengin görsellikleri ve yansımaları içinde barındırırken, son dönem kent yapısı çok daha heterojen, zengin ve karmaşık uygulamalara sahip olması açısından da özel öneme sahip olmuştur. Bu durumda mekânın kendisinde ve mekânın yorumlanmasında, özellikle sanayi toplumunda, mekânın özel-

liği ve önemi ayrıca dikkat çeker. Modern mimari de bu süreçle birlikte kendini göstermiş ve mekâna hükmetmiştir. Bunun için modern mimariyi daha çok sanayi toplumu ile şekillenmiş ve belirlenmiş bir durum olarak görebiliriz. Sanayileşme ve onun şekillendirdiği yeni üretim ve tüketim şekilleri özellikle mekânda etkisini açıkça gösterir. Bu mekânın şekillenmesinde modern mimarlar da doğal olarak baş aktörler olmuştur. Coğrafyanın yıkılıp yeniden kurulmasında mimarlar bir dizi üretici eyleme sahiptirler. Yunan özdeyişinde belirtildiği gibi ev bizi biz de evi kurarız. İnsan şehri inşa ederken şehir de bizi inşa eder (Harvey; 2008, 81-195). Sanayileşme yeni bir inşa olup, eski anlayıştan ve kentsel yapılanmadan keskin bir ayrımı/inkârı ifade eder.

Günümüz dünyasının temellerini atan ve büyük değişim ve dönüşüm anlamını içeren sanayileşme, coğrafyayı ve mekânı, siyasî, sosyo-ekonomik yaşam ilişkilerini çok boyutlu ve geçmişte bir başka ilişkinin etkileyemediği kadar etkilemiştir. Sanayi faaliyetlerinin yerleşmesi, nüfus artışını beraberinde getirmiş, şehirler çekim merkezleri haline gelerek nüfus yoğunlaşmasına muhatap olmuşlardır. Sanayinin bu rolüne bağlı olarak kent içerisindeki arazi ve yapılaşma da ciddi anlamda bu gelişmelerden etkilenmiştir (Tümertekin; 1997, 82). Kentsel gelişmeye doğrudan etki eden sanayileşme, coğrafyada olduğu gibi nüfus dağılımı, kent alanları ve konut kullanımı da bu gelişmelere kayıtsız kalmamıştır.

Sanayi devriminin getirdiği değişikliklerle beraber teknolojik gelişmeler de kentleşmeyi etkilemiş özellikle buhar makinesinin, elektriğin, otomobilin ve daha sonra bilgisayarın gelişmesi kentleşmeyi çok boyutlu etkileyerek (Keleş, 1996, 25) kent ilişkilerine, kentin insanla, insanın kendisi ile mimarı ürünü bağlamında yeni/farklı ilişki ve iletişim getirmiştir. Yeni ulaşım ve iletişim teknolojileri de benzer şekilde kentsel yaşamı çok boyutlu ve çok sonuçlu etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler mimarlığın da farklılaşmasına neden olmuş, daha önce kullanılmayan yapı malzemeleri kullanılmaya başlanmış ve yeni metotlarla birlikte yeni mimari gelişmiştir. Cam sanayisi, parça üretimi ve yeni malzemeler gibi yeni ürünler doğal olarak mimari tasarıma etki ederek onu belirler olmuştur. Mimarlar, bu gelişmelerden sonra tarihsel üslupları bilinçli olarak reddederek, ilerici, zengin sanayi müşterileri için metal ve cam formlarından seçilmiş bezeme motifleri kullanarak yeni üslup geliştirdiler. Elektrikli aydınlatma ve demir çelikle, seramik ve diğer yeni malzemelerle çağı kucakladılar. Geleceğin mimarisi artık geleceğin makinesi ile biçimlenip inşa

edilecekti. Yeni mimar da tasarımın her aşamasında makineyi zorunlu olarak benimsemek zorunda kaldı (Roth; 2002, 599). Modern düşünürlerin her biri anlayışları gereği, makineyi çağın ihtiyaçlarını karşılama hususundaki güvenceye titizlikle bağlı kaldı. Mimarlığı “çağın yaşama ilişkin ifadesi olarak” gören 20. yüzyıl mimarları zamanlarının karakterlerini ifade etme çabasına girerek dönemlerinin teknolojilerini gelişen kültür ve ihtiyaç çerçevesinde yapıtlarına aktardılar. Modern teknoloji ve kalıpları mimarlıkta vazgeçilmez görülüp, mimarı üslubu da belirleyen temel unsurlardan oldu. Bu durumda gelişen teknoloji mimarın bakış açısını etkileyip mimari formun oluşmasında önemli bir araç vizyonu yüklenmiştir.

Sanayi üretimi, her alanda olduğu gibi mimarlıkta da yeni ile eski arasında kesin bir kopuş niyeti taşımıştır. Ayrıca bu mimarlar eskiyle bağı kopararak onunla “köprülerin yıkılması”nı şart koştular. Mimarlıkla mühendisliği bütünleştiren yeni tasarımcılığı, sosyal Darwinizmle birlikte (çevre değişikçe yoksulluğun ve suçun ortadan kalkacağı görüşü) belirsizlik, sürpriz ve haz mimariden dışlanırken, toplumsallık işlevi de hafife alındı ve işlevsellikle güzellik arasındaki bağ sarsıldı. Teknolojiye olan inançlarından dolayı iklim ya da çevre sorunlarını kendilerine dert edinmeyen modern mimarlar, bilimi hakikatin kaynağı olarak görmelerinden ötürü modern akımın gücüne sarıldılar.

Bir katın/binanın planının tümüyle aynen diğer katlarda da tekrarlandığı, bireyselliğin pratik olarak olmadığı dikey ızgaraları Sennett, hem doğal çevreyi bina yapmak için yok ettiğimizi hem de bu binalara tepki olarak sanki içerlerinde yaşamıyoruz gibi davrandığımızı belirterek eleştirmektedir. Sennett’in aktardığına göre, Tocqueville de, insanların yaşadıkları hiçbir şeyi ciddiye almadıklarından hareketle, kişiliksiz ve özden yoksun yapılan binaları, bina yerine sahne dekoruna benzemeleri dolayısıyla eleştirmiştir (Sennett; 1999, 75, 138). İçi’n aksine dışa önem veren ve bütünlüğü sağlamaya çalışan modern mimari binalarla insanların iletişimini kopardı. Cam sanayisi modern mimaride yalnızlaşma ve soyutlamaya işaret ediyordu. Zaten iletişimsizliğimizin sembolü olan modern binalar kalıcı görünmüyordu. Modern küçük binaların çoğunu lanetlenmiş gibi gösteren duygusal yoksunluk, kent ortamını sakatlayan sıkıcılık, monotonluk ve gözle görülür kısırlık modern kentlere hâkimdir. Modern zamanlarda bedensel duyumlara ve fiziksel hayat özgürlüğüne ne denli ayrıcalık tanındığı düşünüldüğünde, bu duygusal

yoksunluk çok daha kayda değer bir hal alır. Birbirlerinin farkına varmayan modern insan, iletişimsiz kalabalıklarla ancak tüketim amacıyla alışveriş merkezlerinde toplanmaktadır (Sennett; 2002, 11, 15). Bundan sonra özden yoksun insanın nesneleşmesi ve hiçleşmesi kaçınılmaz duruma gelmiş ve insan nesneye indirgenmiştir. Yapılar karşısında olabildiğine küçülmüş ve ezilmiş olan insan binaların büyümesine kapılarak kendini kaybetmiştir.

Protestan İncil öğretisinden mimari hakikat ve dürüstlük alınarak yapı malzemelerinin ve yöntemlerinin oluşturulması ve bu batılı mimari değerlerin tüm dünyaya ihraç edilerek zamanla küreselleşmeyle beraber post modern mimari boyutu ile tüm dünyaya sunulması ve dünya ölçeğine yayılması hedeflendi. Bu yeni oluşturulan mimarlığın, yerel-kültürel değerlere, toplumsal koşullarla iklim koşullarına uygun olup olmadığına bakılmadı. Yani “yaşamın gereklilikleri insanların çoğu için aynıdır” düşüncesinde ifadesini bulan anlayış tüm dünyaya hâkim oldu (Roth; 2002, 630–631).

Modern mimariyi, planlama ve gelişmenin geniş ölçekli, metropol ça- pında, teknolojik bakımdan rasyonel ve etkin kent planları üzerinde yoğunlaşması olarak görebiliriz. Modernistler mekânı toplumsal amaçlarla biçimlendirmeyi öngördüler (Harvey; 1999, 84). Bu anlayışla eskiyi dışlayıp yeniyi kutsayan ve en iyiye ulaştığını iddia eden kibirli ve üstüncü bir algı belirginleşmiştir. Eski olan hor görülürken, yeni olana sadakat derecesinde güven ve bağlılık tesis edildi. Modernist mimari bu hali ile eskiden kesin kopuşu ifade ederken, kendini rakipsiz ve insanlığın ulaştığı zirve olarak gördü. Artık geçmişte sorun olarak görülebilecek birçok durum yeni teknoloji sayesinde üstesinden gelinerek kolayca aşılabileceğine yönelik inanç güçlendi. Yine de modern akım diğer tüm akımlar gibi “eskiyecek” yerini “yeni olana” bırakacaktı. Roth’un da belirttiği gibi, toplum mühendisliğinin hizmetindeki modern mimarlık en yüksek ideallerinin dışavurumu için yapılan mimari inşa düşüncesi, zamanla yıkılmak zorunda kaldı (Roth; 2002, 629–632).

MODERN ANLAYIŞTAN POST MODERN ANLAYIŞA; TÜKETİM-İMAJ ÇAĞINDA TÜKETİM MİMARİSİ

Post modern anlayışla beraber, fordist üretimden post fordist üretime geçilmiş, seri üretici kapitalizmden, talep esnekli tüketici kapitalizme ulaşılmıştır. Mimarlığı da etkileyen en temel unsurların başında ekono-

mik ilişkilerin geldiği gerçeği göz önüne alındığında, mimarlık doğal olarak yeni ekonomik duruma göre şekillenecekti. Küreselleşme sürecinde ve kapitalizmin gelişen aşamalarında vurgu tüketim kültürü üzerinedir. Dolayısıyla mimarlık ta tüketim anlayışına hizmet eder şekilde tasarlanıp uyarlandı. Bunun için post modern dönemi doğru ve gerçekçi anlamak için bu döneme ve tüketim anlayışına kısaca değinmek gerekmektedir.

Post modern dönemde tüketici kapitalizmle birlikte standardın yokluğu, bireyi atomize eden ve bireyin tüketimini fetişleştiren bir anlayış olarak kabul görme biçimi, mimarlığa da etki etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi mimari anlayış, “çağın hâkim anlayışından etkilenecek çoğu zaman hâkim zihniyetin ardından sürüklenmiştir” gerçeğine uygun olarak bu dönemden de ciddi etkilenme olmuştur.¹ Bireyin toplumsal statüsünü, tüketme imkânlarına sahip olması belirler ve birey ait olduğu toplumsal yapıya tüketerek ulaşır. Buradaki tüketme sınıfsal statü belirteçidir. Birey diğer insanlardan tüketerek farklılaştığına inanır. Boş zaman ve turizm dahi görsel tüketime konu olur ve bunlar rasyonelleştirilir (Urry; 1999, 203).

Tüketim ideolojisinde, mimarlık tüketimin nesnesi olmuştur. Bu etki ile birlikte mekânsal algı ve binaların konumu tüketim ilişkilerine göre konumlanmakta, hava alanları, tüketim reyonları ile öne çıkarken, müzeler ve eski kentsel doku turizm boyutu ile önem kazanmaktadır. Tüketim, haz ve eğlenceyle birleştirilerek eğlenceli bir “eylem” haline getirilmektedir (Yırtıcı; 2002, 20–21). Tüketim ideolojisinde tüketebilmek için yaşayan insan, tüketim anlayışının mimarisini oluşturmuştur. Tüketim kültürü ve toplumu içinde, tüketici hayat ve tüketilen kent alanları ortaya çıkmıştır. Mimar da bu zevk ve imaja hizmet eder hale gelmiştir. Gerçeklik yerine sanal zevkler ve kalıcılık yerine hazza hitap eden yapılar kurgulandı. Meta üretimi alanında “kullan at” dönemi baş gösterdi.

---

1 Tüketim toplumu kavramının fikir babası Baudrillard’e göre tüketim, doğal ihtiyaçların mal ya da hizmet aracılığı ile tatmin edilmesi olarak değil, kodlar ve kurullarla düzenlenmiş, küresel ve tutarlı bir göstergeler sistemi olarak yorumlamıştır. Böyle toplumda gerçek-sahte ihtiyaçlar ayrımı ortadan kalkmaktadır (Baudrillard; 1997). Tüketim alanındaki çok sayıda gelişme arasında seçkin piyasalardan ayrı olarak kitle piyasalarında moda etkili olmuş, tüketimin temposu sadece giyimde, süslemede ve dekorasyonla değil, aynı zamanda hayat tarzlarında ve dinlenmede de kendini göstermiştir. Boş zaman ve spor alışkanlıkları, müzik, video oyunları ve çocuk oyunları gibi faaliyetler eğlenme aracı olup bunun sonucunda zaman tüketime sunuldu.

Atılabilirlik anlayışının yansımaları ile hızlı tüketimin de sembolü olan fast food'lar hayat tarzı haline geldi. Yeni tüketim çağında sadece mal ve hizmetler tüketilmiyor aynı zamanda değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, binaların, eşyaların, alışılmış geleneğin ve bağlılığın da kullanılıp atılması hayatımıza girdi (Harvey; 1999, 318–319). Mimarlık mesleğinin doğasının ekonomik olduğu (meslek icabı) şeklindeki görüş tüketimci anlayışın tamamlayıcı figürü oldu. Kentsel tasarım da ekonomik faydanın maksimizasyonuna indirgenen uğraş olarak görüldü. Mimari, kentsel tasarımda olduğu gibi estetik ve etik değerlerden gittikçe soyutlandı. Bu durum "ekonomik insan" modeline hizmet ederek, kentleri de ekonominin ve tüketim anlayışının hizmetine soktu.²

Yirminci yüzyıldan beri sanallığın da üretildiği merkezler olan kent mekânları, diğer kentlerin mimari değerlerinin bir benzerini oluşturma çabası açısından sanallaşmakta, modern tüketim algılayışı ile tüketimin konusu oldu. Farklı coğrafyaya dağılmış, her türlü mimari sayısız kez kopyalayarak bireye sunuldu/maktadır. Öykülenen yerin ustalıklı yapım süreçleri de kullanılarak yenilendiğini ve bireyin o özgün bahse konu olan mekâna gitmeden o bölgeye ait bilgiyi -örneğin Las Vegas'ta sahte yüzüyle görmektedir. Disneyland, özgünlüğün sonsuz kez kopyalandığı mekân olarak karşımıza çıkarken, bu mekân kopyalanarak çoğalmaktadır. Disneyland yer, tarih, gelenek ve kültür gözetilmeksizin benzeşmenin boy gösterdiği sayısız yapıdan biridir (Sargın; 2002, 17–19). Dev alışveriş merkezleri de dünya ölçeğine yayılmakta ve mal denilen fetişin tüketime sunulduğu yerler olmaktadır. Bu mekânlar değişim değerinin kullanım değerini aştığı merkezlerdir (Uğur; 1994, 339). Post modern dönemde imaj ve tüketim anlayışı bir statü belirtirken aynı zamanda yaşam değeri haline gelmektedir.

Modernizmin işlevsel/resmi ve genelde standart tarzına uygun olan şekillerle çoğul estetikler, yeni üsluplarla ve standarttan uzak modellerle yer değiştirdi. Post modern tarzın kişiye özel, hazcı ve bireysel estetiği merkeze alan üretimi, yeni tüketim zihniyeti/ideolojisi ile uyumluluk göstermiştir. Tüketimin ideoloji haline gelmesiyle mekânın üretimi de daha parçalı bir durumu ifade etmeye başladı. Mimarlık benzer şekilde bu noktada prestijli mekânın üretilmesine hizmet eder oldu.

---

² Kent estetiği ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Kesgin ve Can; 2008.

NESNE-ÖZNE İLİŞKİSİNDE KÜRESELLEŞMENİN PARÇALADIĞI KENTSEL MEKÂN

Küreselleşme sürecinde piyasa hâkimiyetine terk edilen kentlerde aynı tür zevklerin, tatların, yaşam biçimlerinin, anlayışların, bakış açılarının ve estetik anlayışlarının birlikteliğini ifade eden “kentsel benzeşme” ve mekânlar arasında çöküntü mekânı/prestijli mekân ayrımını katılaştırıcı ve kalıcılaştırıcı “kentsel ayrışma” kent mekânında birlikte ve eş zamanlı görülmektedir. Kentte üst toplumsal sınıflar, birlikte yaşam eğilimine girerken, yoksullar da kenti kendi mekânlarında birliktelik oluşturacak şekilde kullandılar. Kent merkezinden (Merkezi İş Alanı) zamanla uzaklaşan üst sınıflar yerel mekânda evrenselle-yerelin, kırsalla-kentselin ve gelenekselle-modernin diyalektiğini oluşturma amacıyla yeni ve kendine uygun mimari tarza sarıldılar. Hibrit anlayışlar ve sentezci yapılanmalar kent mekânında harmoni sağlanarak oluşturuldu. Özellikle 1980 sonrası üretilen yapılar karmaşıklığı, belirsizliği ve düzensizliği simgelemektedir. Bu yüzden tek ve yalın mekândan bahsetmek yerine farklı türden mekânlardan, mekânsal ilişkilerden veya mekânsallaşmalardan bahsedebiliriz (Urry; 1999, 97).

Coğrafi mekân, bir tüketim nesnesi olarak edilgen bir olgu olmanın ötesinde, tüketim ilişkilerini doğrudan etkileyen/örgütleyen bir dizi dinamiğe de sahiptir (Yırtıcı; 2002, 9). Mimarlık, tüketim toplumuna paralel olarak tüketim kavramını temel alan anlayışı yanında modern yaşamın farklılıkları ve çeşitlilikleri ile -diğer yandan da çelişkileriyle- karşımıza çıkan bir anlayış olmuştur. Özellikle üst sınıflar için mekân tüketimin esaslı nesnesi iken, alt gelir grupları için zorunlu tutunma ve barınma alanları boyutu ile ifade bulmaktadır.

SONUÇ

Bilinçli insan, yaşamının başlangıcından günümüze, mimarlığı insana yararlı bir sığınak-barınak sağlaması olarak görüp geliştirdi. Ayrıca insanların kaosla, kozmosla, tanrılarla ve birbirleriyle ilişkileri içerisinde kendilerini nasıl gördüklerinin fiziksel ifadesi olarak ta mimarlığı görmüş ve ona göre dizayn etmiştir (Roth; 2002, 665).

Modern sanat, geçmişin sanatına yanıt kadar, aynı zamanda kimi belirli sorunlara cevap olarak ta doğmuştur. Bir binanın işe yaramasını ifade eden gökdelenler, genelde modern mimari dönemi içerisinde sana-

yilemiş Batı'da yaşamı şekillendiren bir yapıyı ifade etmesi açısından önemli bir gösterge olmuştur. Bu dönem mimarisi, bizi Batı insanının karşılaştığı ikileme götürür. Gökdelenler maddi refah arayışında olan insanın buna uygun üretimini ifade ederken, diğer tarafta ruhsuz, duygusuz bir zihnin ürünü olan yapıtını da tanımlamıştır.

İlk yıllarda uluslararası modernizmin itici gücü olarak toplumsal yararlılık, yani en yüksek sayıda insan için destekleyici olması ve sağlıklı çevreyi sağlaması mimari nesnede hedeflendi. Modern mimarlığı başlangıçta vareden saf mantık ve toplumsal kaygı amacı içinde bir şeyler yanlış gitmişti ve bu büyü bozulmuştu. Mimarlığı vasiyetimizin inşası gören Roth, bugün inşa etmekte olduğumuz vasiyetin ne olduğunu sorar. Anlamalı bir mimarinin, koruyucu şemsiyeden daha çok şey olup, iyi bir mimari yapının bizimle yararımız arasında etkileşim kurduğunu belirtir (Roth; 2002,629).

Günümüz dünyasında insana karşı yapılmış "şey"lerin durumu, sanki insana karşı yapılmış savaşta kazanılmış bir hak gibi durmaktadır. Sanat yapıtına hürmetli davranıldı, sonuçta ise bu hürmet, nesnelere insanlar dünyasından çekilmesine, nesnelere kendi büyü güçlerine bırakılmasına hizmet etti. Bize yabancı, kendi içine çekilmiş bir mekânın bizde huşu yarattığı hissini kapılarak, sonuçta dokunmadığımız ve kullanmadığımız modern sanatlar arzulanır oldu. Böylece binalarla insanlar arasında çelişki baş göstererek, binalar kullanımlarındaki değerleriyle kavgalı oldu.

Endüstriyel-teknolojik gelişmeler mimariye önemli etkin malzeme desteği sağladı. İnsanlar artık büyük binalara büyülenmiş olarak baktılar, ama diğer taraftan insan kalabalıkları içerisinde yalnızlaştı. Çünkü gökdelenin büyüklüğü ve büyü karşısında kendisini değersiz gören insanlar birbirlerinin farklarına varmaktan gittikçe uzaklaştı. Meta üretimi olan ve kârı hedefleyen piyasa ilişkileri, insanları yapılar karşısında pasifleştirdi. Nesneye yabancılaşan insan onunla yanlış ilişkiler geliştirdi ve bu bağlamda mimari ve yapı varlık özünü kaybetti. Hız ve ölçek çağı olan küreselleşme de sanallığı arttırdı ve insanın "yerel" bağlamı ile irtibatını kesti. Yerel bağlamı kalmayan insan köksüzleştiği gibi aynı zamanda da anlamını kaybetmeye başladı.

Tüketim düşüncesine hizmet eden imaj anlayışı ile ürün-nesne ilişkisinde yerel kimlik ve kültürel topografya farklılığına rağmen "tek tipçi"

anlayış ve yapı kendini tekrar etmektedir. Bu tek tarz da tüketim ideolojisi ve bunu yansıtan iyi modellerin alınması ile mümkün olmaktadır. Dış dünyanın çekici hale getirilmesiyle tamamlanan imaj, “mimarlıkta “yeni form” oluşturarak hâkim tüketim ve imaj anlayışını tüm dünya ölçeğine yaymaktadır. Mimari nesne, imaja hizmet etmekte ve imajla değerlendirilmektedir.

Batı’da yaşamı şekillendiren kültür, genellikle piyasanın parasal değerleri tarafından kontrol edilir ve bu değerlerin kendi başlarına tözsel ya da anlamlı mimarisini oluşturamaz. Piyasa için üretilen bir mimari yalnızca kâr amacına hizmet ettiği ölçüde değerlidir. Parasal koşullara uymadığı anda daha kârlı bir şeyle yer değiştirir. Sanayi çağının başlangıcından beri mimarların en büyük sorunlarından biri, hem ekonomik hem de sakinlerine özdeşleşebilecekleri ve önemseyecekleri fark edilebilir çevreler sunan konutların yaratılmamasıydı (Roth; 2002, 665, 673). Bu eğilime karşı ihtiyaç ve buna uyumlu estetik temelli yaklaşımın mimari estetik için gerekliliği açıktır. Üretilmiş/oluşturulmuş ihtiyaç yerine mimarın temel ihtiyaçlar ölçeğinde örgütlenmesi gerekir. Mimarlık, bu anlamı ile yaşam kalitesi göstergesi iken, aynı zamanda ortak yaşam anlayışının üretim tarzı da olmalıdır. Dolayısıyla mimarlık, tüketim ideolojisine saplanıp hizmet etmeden, anlamı ve gerçek ihtiyacı içeren bir anlayışa hizmet edecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. ▽

KAYNAKÇA

- Baudrillard, Jean (1997) Tüketim Toplumu, (Çev: H. Deliceçaylı ve F. Keskin), Ayrintı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, David (1999) Postmodernliğin Durumu, (Çev: Surgun Savran), Metis Yayınları, 2.Basım, İstanbul.
- Harvey, David (2008) Umut Mekanları, (Çev: Zeynep Gambetti), Metis Yayınları, 1.Basım, İstanbul.
- Keleş, Ruşen, (1996) Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, 3.Basım, İstanbul.
- Kesgin, Bedrettin ve Aynur Can, “Kent Estetiği ve Kent Kimliğinin Oluşumunda Belediyeler ve Reform Rol, Kapasite ve Anlayış Değişimi”, S.Ü. Sosyal Bilimler Sempozyumu, 23-24 Ekim 2008.
- Roth, Leland M. (2002) Mimarlığın Öyküsü, (Çeviren, Ergün Akça), İkinci Basım, Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- Sargın, Güven Arif (2002) “Aklın Bir Anlık Durgunluğu Sanallik ve Mekânı Üzerine Tezler”, Mimarlık ve Sanallik, İstanbul.

B. Kesgin: *Ticarileşen İnsan ve Mekân*

- Sennett, Richard (1999) *Gözün Vicdanı*, (Çev: Süha Sertabiboğlu ve Can Kurultay), Ayrıntı, İstanbul.
- Sennett, Richard (2002) *Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, (Çeviren: Tuncay Birkan), İmge Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, Erol (1994) *İstanbul İnsan ve Mekân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- Uğur, Aydın, "Alışveriş Merkezleri Sosyolojisi", İstanbul, S.10.
- Ural, Şafak (2002) "Mimari Bir Objenin Felsefi Açından Yorumu", *Mimarlık ve Felsefe*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Urry, John, (1999) *Mekanları Tüketmek*, Ayrıntı, İstanbul.
- Yırtıcı, Hakkı (2002) "Tüketimin Mekânsal Örgütlenmesinin İdeolojisi, Mimarlık ve Tüketim-Çağdaş Mimarlık Sorunları, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Muhafazakâr Düşünce / Şehir Hayatı